



ТАРИХ

ОНОТОЛҒАН ИСЕМДӘР

ӘБДЕЛҒӘЛИМ ӘХМӘТ УЛЫ АЙЗАРОВ (1883–1937 ЙЫЛ) БЫНАН 140 ЙЫЛ ЭЛЕК ТЫУҒАН, ДӘҮЛӘТ ЭШМӘКӘРЕ, ПЕДАГОГ-МӘҒРИФӘТСЕ, ҒАЛИМ-ЛИНГВИСТ

Кем генә булып эшләмәнен – Мәтәл ауылы китапханасының йәки Башкортостандың мәғариф министры – бөтә ерҙә лә лайыклы ихтирам менән казана. Уның биографияһы күп йәнәтән йәш Башкорт республикаһының түгә етәкселәре яҙмышын кабатлай: мәзрәсәлә уҡыу, милли хәрәкәттә катнашыу, милли хәрәкәттә катнашыу, яңы власть органдарын булдырыу, күлға алыныу һәм атып үлтереләү.

ВӘРИС СИРАЖЕТДИНОВ, «Иллекүл» район тыуған якты өйрәнәү берекмәһе ағзаһы.

ЙӘШЛЕК ЙЫЛДАРЫ

Ғәлим Айзаров Ырымбур губернаһының Сәйет ауылында уҡытыусы ғаиләһендә тыуған. 7 йәшендә атаһы улын Ырымбурға «Хәсәйениә» мәзрәсәһенә уҡырға бирә, унда Әбделғәлим 9 йыл уҡый. Уҡыуын туктатып, ул Казанға китә. Бында Казан уҡытыусылар мәктәбенәң революцион карашлы тәрбиәләнеүселәре менән таныша. Улар менән бергә студенттар сыуалыштарында катнаша, күлға алына һәм төрмәгә ябыла. Унан уның ышаныслылығы тураһында үтенес яҙған ауылдаштары аркаһында ғына сыға ала. Үтенес қағызға илле якташыбыз күл куя.

Егет Ырымбурға кайтырға мәжбүр була. Аксаға зур мохтажлыҡ кисергәнлектән, ул башта һамарға, ә һуңынан Акмулла улусының Петропавловск калаһына күсеп килә, уҡытыусы-мәғәллим вазифаһын таба. Ишем йылғаһы буйында урынлашкан зур булмаған боронғо калала, үзаллы уҡып, рус теле уҡытыусыһы исеменә имтихан тапшыра һәм уҡытыу менән шөғөлләнә. 1909 йылда

Ғәлим Айзаров Ташкентка күсеп килә, һәм кабаттан, үзаллы шөғөлләнәп, тулы урта белем ала, урындағы реаль училищела өлгөргәнлек аттестатына имтихан тапшыра. Бынан һуң ул Ырымбурға кайта һәм «Хәсәйениә» мәзрәсәһен тамамлап куя.

ТҮҒЕ КИТАПХАНАЛАР

1914 йылда Абдулғәлим Айзаров Ырымбур земствоһы тарафынан Силәбегә өйәз земствоһының халыҡ мәғарифы бүлегә мөдире вазифаһына саҡырыла, унда ул кызыу эшмәкәрлек алып бара. Земстволар, урындағы үзидара органдары буларак, мәғарифтың, шул иҫәптән мәктәптән тыш мәғарифтың барлыкка килеүенә һәм үсешенә етди иғтибар бүлә. Был өлкәләгә йүнәлештәрҙең береһе китапхана эше була. Ул Силәбе өйәзһендә китапханалар селтәрен асыуы һәм киңәйтүгә күз уңында тотта. Был максатка байтаҡ аҡса бүленә.

Китапханалар район китапханаларына һәм район-ара китапханаларға бүленә. Райондығында эшләүсә китапханасының айлыҡ эш хакын 50 һум, район яны китапханасының эш хакы 15 һум тәшкил итә. 1915 йылдың 21 сентябрһендә губернаторҙың 5444-се һанлы указы менән Мәтәл ауылында беренсе район китапханаһы, ә 5443-сә һанлы указы менән Колой ауылында район яны китапханаһы асыла. Улар эргәнәндә башкорт халқы өсөн милли грамоталылыҡ буйынса киске курстары асылды. Мәтәл ауылында китапхана өсөн бинаны земство мәктәптән йылына 144 һумға құртымға ала. Китапхана 1915 йылдың 10 ноябрһендә асыла. Беренсе китапханасы

Абдулғәлим Айзаров була. Земстволар китапханасыларҙы әзәрләү өсөн уларҙы Шанявский исемендәгә Мәскәү кала халыҡ университетына командировкаға ебәрәп уҡытып ала. Абдулғәлим Әхмәт улы бында китапханасылыҡ һәм мәктәптән тыш белем биреү буйынса 6 айлыҡ курстарға уҡый.

1917 йылғы февраль һәм Октябрь революцияларын Абдулғәлим Айзаров Силәбелә каршылай, ул ваҡытта ул кала башкарма комитеты ағзаһы була һәм революцион вакиғаларға әүҙем кушыла. Гәзиттәрҙә баһыла, күп һанлы съездарҙа катнаша, билдәлә большевиктар Ф.К. Шәмиғолов һәм С.М. Цвиллинг менән таныша. Кала башкарма комитеты уны Казанға мосолман эштәре буйынса Комиссариат саҡырған бөтә Рәсәй мәғариф хезмәткәрҙәре съезына ебәрә. Был съезда Абдулғәлим Айзаров комиссариат ағзаһы була һәм мәғариф өлкәһендә эшләү өсөн Мәскәүгә күсерелә.

МӘҒРИФӘТСЕ ҺӘМ ПЕДАГОГ

Айзаров үзенең доклад яҙмаһында былай тип белдерә: «Комиссариаттың мөһим һәм төп бурысы – грамотаһылыҡты бөтөрөү, әммә республикала грамотаһылыҡ шул тиклем таралған, уны туктатыу өсөн зур көс һәм матди сығымдар талап ителә». Нарком буларак, ул партияның өлкә комитеты һәм Башкорт үзәк башкарма комитеты ағзаһы була. Был вазифала зур эштәр башкара, Башкортостанда халыҡ мәғарифын ойштороуҙың күп проблемаларын хәл итә. Республика мосолман мәғариф үчреждениелары ябыла, улар урынына яңы типтағы мәктәптәр

– 1 һәм 2 баһкыслы хезмәт мәктәптәре асыла. 1922 йылдың аҙағына Башкортостанда 2 баһкыслы һигез мәктәп һәм уларҙың береһе Мәтәл ауылында асыла.

1921 йылдың майында паития Үзәк комитеты Абдулғәлим Айзаровты Мәскәүгә саҡыртып ала, унда ул РСФСР Халыҡ мәғарифы комиссариатының төрки бүлекһенә етәкләй, бер үк ваҡытта Көнсығыш халыктарының Коммунистик университетында уҡыта, РКП Үзәк комитеты карамағындағы милли азсылыктарҙың татар-башкорт секцияһы ағзаһы вазифаһын башкара. 1922 йылдың августында Өфөгә кайта, унда Башкортостан өлкә комитеты уны Халыҡ мәғарифы комиссариатының Башкортостан буйынса сәйәсәт-мәғариф мөдире итеп тәғәйенләй. 1926-1928 йылдарҙа Абдулғәлим Айзаров Ырымбурҙа Башкорт педагогия техникумы мөдире булып эшләй, Өфөгә кайтҡас, «Башкорт китап» нәшриәте рәйесе була. Бер үк ваҡытта ул «Башкортостанды өйрәнәү йәмғиәте»н ойштороу башланғысында тороп, уның филми секретары һәм рәйес урынбаһары була. Бында ул Нуриғәзәм Таһиров, Сәғит Мераһов кеүек ғәлимдар менән эшләй. 1930 йылдан Ырымбур татар-башкорт агропединститутында ассистент, ә һуңынан доцент була.

Абдулғәлим Айзаров халыҡ мәғарифы буйынса 1-се Бөтә Башкорт эшмәкәрҙәре съезы (1919 йылдың 27 декабрь-1920 йылдың 4 ғинуары) саҡырылышы башлауһы була. Тап уҡытыусыларҙың беренсе съезында (1920 йылдан алып Стәрлетамакта сыккан «Мәғариф эше» журналы

сығып килгән була) республика филми-педагогик журналын сығарыу тураһында мәсьәлә куйыла. Әлегә ваҡытта ул «Башкортостан уҡытыусыһы» тип атала. Абдулғәлим Айзаров мәктәптән тыш белем биреү буйынса белгес була. Ғәжәп түгел, 1921-1922 йылдарҙа үк Стәрлетамакта мәктәп йәшендәгә балалар менән эшләү һәм балалар бақсаларын ойштороу методикаһы буйынса бер нисә бәләкәй брошюраһы сыға. 1924-1925 йылдарҙа Өфөлә ул «Ауылда катын-кыҙҙар араһында сәйәси-ағартыу эше» һәм «Ауылда балалар бақсаларын нисек ойшторорға» исемле методик кулланмаларын баһтырып сығара. Шул үк ваҡытта Айзаров яҙған «Ауылда һәм калала сәйәси мәғарифта эшләү ысулдары» китабы, шулай үк рабфактар һәм техникумдар өсөн «Башкорт теле буйынса эш китабы» дәрәслеге донъя күрә.

Абдулғәлим Айзаров рус, башкорт һәм татар телдәренән тыш, үзбәк, казак, фарсы һәм ғәрәп телдәрен дә иркен белә. Бер нисә бөтә союз конференцияһында (Ташкент, Сәмәркәнд) катнаша, нәзөмтәлә уның үзбәк, карағалпақ һәм башкорт телдәренәң сағыштырма орфографияһы (Өфө, 1929), боронғо башкорт хаттарын яҙыу стили (Өфө, 1929), башкорт теленең орфографияһы буйынса эштәре баһылып сыға.

Мәғрифәтсе һәм педагог Абдулғәлим Айзаров, күп замандаштары кеүек үк, Сталин репрессиялары қорбаны була. 1937 йылдың 14 ноябрһендә Ырымбур өлкәһе буйынса НКВД-ның өс кешеһе тарафынан атып үлтерелгә һөкөм ителә. 1957 йылдың майында ақлана.


ВАКИҒА

КУҢЕЛЛЕ БЕЙЕҮ

Арғаяш сәнғәт мәктәбенең Колой филиалының «Палитра» хореография коллективы «Шома бас» («күңелле бейеү») халыҡ-ара татар бейеүҙәрен башкарыусылар конкурсы лауреаты булды. Фестиваль 2017 йылдан алып үткәрелә.

Уны Бөтә донъя татарҙары конгресы, Татарстан Республикаһы һәм Свердловск өлкәһе мәзәниәт министрлығы, Свердловск халыҡ ижады һарайы ойшторҙо. Сәхнәлә Карелия Республикаһынан Ханты-Манси автономиялы округынан, йәғни Рәсәй Федерацияһының 13 субъектынан коллективтар хореография оҫталығын күрһәттә. 6 йәштән 17 йәшкә тиклемгә төркөмдә «Ансамблдәр» номинацияһында Колой ауылы «Палитраһы» жюри һәм тамашасыларҙың таныуына лайыҡ булды, фестиваль дипломанты тип танылды.



ВАКИФА

«ТАМСЫЛАР»: ЙОМФАКТАР

18 солист һәм бер вокаль төркөм 29 октябрҙә Яңы Сувыл мәзәниәт йортоңда үткән «Тамсылар» балалар башкорт йырын башкарыусылар конкурсында катнашты.

Милә СОЛТАНОВА,
проект авторы

5 йәштән 14 йәшкә тиклем катнашыусыларҙың йәше ике йәш категорияһына бүленде.

– Был «Тамсылар» конкурсы районыбыҙҙа балалар башкорт телендә генә йырлаған берҙән-бер бәйгә ул, – үз сығышында Нуркин үзәкләштерелгән ауыл клубы директоры Э.Р. Вальшина. Кызғаныйска каршы, күп балалар башкорт телендә белмәү сәбәпле, конкурстан ситтә калалар. Был конкурс балаларҙа йыр аша туған телгә кызыкныныу уятырға ярҙам итә. Был йәнәтән коллегаларымдың хеҙмәте зур, улар йырға нәләтле балаларҙы асыҡлай, улар менән вокал буйынса ғына түгел, туған телдәре өстөндә лә эшләй. Һеҙҙең емешле эшегез өсөн рәхмәт!

КОНКУРС НӨЗӨМТӨЛӨРӨ

Ике йәш категорияһында 1-се дәрәжә лауреаттары:

Йәсмине Котлохужина, етәксене – М. Солтанова (Яңы Сувыл ауыл мәзәниәт йорто);

Радмила Минғолова, етәксене – Г. Ирғужина (Хозайбирҙе ауыл мәзәниәт йорто);

Ирина Шәйхисламова, етәксене – А. Итәкова (Дәрүиш ауыл мәзәниәт йорто);

Сабира Бәрзиева, етәксене – М. Солтанова (Яңы Сувыл ауыл мәзәниәт йорто);

2-се дәрәжә лауреаттары:

Рада Ғәйнүллина, етәксене – Э. Вальшина (Бәжекәй ауыл мәзәниәт йорто);

Алианна Юлфаризова, етәксене – А. Итәкова (Дәрүиш ауыл мәзәниәт йорто);

Илназ Көсөков, етәксене – Г. Хәмизуллина (Мәүлит ауыл мәзәниәт йорто);



мәзәниәт йорто);

Яна Минһажетдинова, етәксене – Ж. Корманғалина (Дәрүиш ауыл мәзәниәт йорто);

3-сө дәрәжә лауреаттары:

Камилла Хәйретдинова, етәксене – Ж. Корманғалина (Дәрүиш ауыл мәзәниәт йорто);

Көсөков Илназ, етәксене – С. Көсөкова (Оло Исәнғилде ауыл мәзәниәт йорто).

КОНКУРС ДИПЛОМАНТТАРЫ:

Рената Ғәлиуллина, етәксене – Ж. Корманғалина (Дәрүиш ауыл мәзәниәт йорто);

Линара Абдрахманова, етәксене – Н. Хозайбирҙина (Биккол ауыл мәзәниәт йорто);

Индира Садикова, етәксене – А. Итәкова (Дәрүиш ауыл мәзәниәт йорто);

Нәзиә Әсәтова, етәксене – Ж. Корманғалина (Дәрүиш ауыл мәзәниәт йорто);

Илсия Йомағужина етәксене – Ж. Корманғалина (Дәрүиш ауыл мәзәниәт йорто);

Аделия Мөхәмәтшина, етәксене – Г. Бағаува (Ақбаш ауыл мәзәниәт йорто);

Эмилия Хәлимова, етәксене – Г. Бағаува (Ақбаш ауыл мәзәниәт йорто);

Арсений Балтағолов, етәксене – Шәйхисламова (Үләнде ауыл мәзәниәт йорто);

«Йондоз» вокаль төркөмө,

урта төркөм, етәксене – Л. Шәйхисламова (Үләнде ауыл мәзәниәт йорто).

Бетә катнашыусыларға ла район башлығы күл куйған иҫтәлекле бүләктәр һәм дипломдар тапшырылды. Конкурс Силәбе өлкәһе губернаторы ярҙамы менән үтә.

Балаларҙы қарлы көндәрҙә имен-аман алып килтергән автобус водителдәрәнә, катнашыусыларға, етәкселәргә, ата-әсәләргә, ихлас рәхмәтебеҙҙе еткерәбез. Миңең ярҙамсыларыма: алып барыусы Котлохужин Аскарға һәм бейеү флешмобында катнашыусыларға, тауыш режиссеры Ершов С. А., вокал буйынса белгес Назарова Әминә Игорь кызына, (үл катнашыусыларҙы баһалаусы ла), китапханасы Байрамғолова Р.Р., тәмле милли камыр ризыктары өсөн Ситдикова Ф. Р., конкурсты үткәрәүгә үз өлөшөн индергәндәрҙең барыһына ла оло рәхмәт һүҙҙәремдә еткерәм!

«Тамсылар» район конкурсы ойшторолоуына 15 йыл самаһы. Уның тәүге еңсәләре бөгөн зур сәхнәлә бик шәп йырлай. Улар – Кучукова Вилия, Мурзина Вилена, Зарипова Милена.

Бәлки, бөгөнгө катнашыусылар араһында киләсәктә башкорт эстрадаһының ысын йондоҙҙары ла булыр.

ЯҢЫЛЫКТАР

КУРАЙСЫЛАРЫБЫЗ ЕҢЕҮЗӨРҘӘ

Йәнә безҙең курайсылар, Илһам Хәсәниән улы Йәғәфәров тәрбиәләнеүселәре, иң яҡшы курайсылар исемигә һайланды.

Алмаз Бикмәтов, Аскар Котлохужин, Аделина Сәйетғалина Өфөлә үзгән атказанған мәзәниәт хеҙмәткәре, бөйөк курайсы, Халык йырсыны Әзһәм Искужин исемендәге VII асыҡ курайсылар конкурсында катнашты.

Конкурс ике түрҙән торҙо. Аскар менән Алмаз икенсе түрғә уңышлы үттә.

Алмаз Бикмәтов үз йәш категорияһында 1-се урын алды. Аскар Котлохужин «Өмөт» номинацияһында махсус призға лайыҡ булды.

Алыс 80-се йылдарҙа Әзһәм Искужин Яңы Сувыл ауылына балаларҙы курайға уйнарға өйрәтергә килә ине. Шуң сақта миңең илле йәшлек атайым, Кәшшәф Абдрахман улы Үлмәсқолов, тәүге тапҡыр курайҙы кулына ала һәм малайҙар менән бергә уйнарға өйрәнә.

Бөгөн Өфө калаһының балалар сәнғәт мәктәптәренәң берене (әлегә Конкурс үткән) Әзһәм Искужин исемен йөрөтә.

Етәкселәре һәм курайсыларҙы уңышлы сығыш яһауҙары менән котлайым. Артабан да яулар уңыштарығыҙ күберәк булһын! Алға!

ХАЛЫКТАР БЕРҘӘМЛЕГЕ КӨНӨ

2023 йылдың 4 ноябре – халыктар берҙәмлеге Көнө. Без тыуған ауылым Ишәлә Зөлфия еңгәм, Хәбисолтанова Зөлфия үткәргән зур аятта булды. Аят Рәүфәнәнең ире һәм уның ата-әсәһе рухтарына Ғәзиз Хәмизулла улына һәм Ғилминур Сафа кызына бағышланды. Аятта 2 ағай-эне, Шаһей мулла һәм Шәйхезада мулла саҡырылды.

Был көндө бөтә туғандар, қасандыр бергә йәшәгән, аралашкан, бер -береһенә қәңәш һәм эш менән ярҙам иткән туғандар йыйылды. һәм, әлбиттә, бөгөн безҙең менән булғандарҙың барыһы ла бер қасан да кире қайтарылмаһлыҡ кешеләре хәтерләй. Халқыбыҙҙа ошондай әйтеүҙә бар: «Кешеләре иҫтәрәнә төшөрәләр икән, улар терә».

Аят мәлендә туғандарыбыҙ һәм таныштарыбыҙдың берҙәмлеген тойҙоқ. Йылдан-йыл вақыттың тиз үткәнен һиҙәбез, туғандарыбыҙҙан йылдан-йыл йырақлашабыҙ... Бөгөн без бер қайҙа ла ашықманьыҡ, күп аралаштыҡ, арабыҙҙа бөгөн безҙең менән булмағандарҙы иҫкә төшөрҙөк. Безҙән һуң нәселебеҙҙе, йолаларыбыҙҙы һәм ғөрөф-ғәҙәттәребеҙҙе дауам итәһәк балаларыбыҙдың күп булуы кыуаныһлы. Әгәр без уларға аяттың, саҙақаның нимә икәнен күрһәтмәнәк, улар қайҙан белер? һәр өлкән кеше балаларының һорауына яуап бирә алып, тип улайбыҙ.

Был аятта Ғәббәсов Зәки Рәжәп улы ғәиләһен дә хөрмәт менән иҫкә алып вақыт табылды. Мулла Шәйхизада ағай нәүбәттәгә сүрәһен тап уның быйыл күктә яңынан берләшкән ғәиләһенә бағышланды. Хәҙер улар бөтәһе бергә: ағай, катыны Мәрйәм, улдары Аликжан һәм безҙең Ирина. Зөлфия еңгәбез бөгөн бик зур эш башқары, сауаптарын (һауап) үзәң күп тапқырҙар артып кире қайтарып бирһен. Йомартлығың өсөн рәхмәт. Без һеҙҙең ағайыбыҙҙы уның изгелеклелеге, ақыллығы, эһһәйәрлеге, кешелеклелеге өсөн һиһек баһалағығыҙҙы беләбез. Арабыҙҙан мәңгелеккә киткән яратқан һәм ғәзиз туғандарыбыҙдың ауыр тупрактары еңел булһын. Кешеләр, үз-ара татыу йәшәгәҙ, бер-береһегә қарата түземләрең, иғтибарлыраҡ булығыҙ, туғандарығыҙҙы һәм яқындарығыҙҙы һаҡлағыҙ!

Ғәлнәр БИКОВА.

«Арғужа» гәзитенәң барлык сығарылыштарын түбәнәгә <https://argayash.com/rubric/gazeta> сайт аша табырға була.

ЯҢЫНАН ОСРАШКАҢҘА ТИКЛЕМ!

Арғаяш халыҡ театры, Көнъяк Уралдың атказанған халык ижады коллективы район тамашасыларын «Өйләнеү» комедияһы менән кыуандырыуын дауам итә. Режиссеры Редик Ғәниев.

Тәүгеләрҙән булып спектаклдә яратҡолдар қараны. Тамашасылар залы тулы, залда көлөү тамаша башланғандан алып аҙағына тиклем туктаманы. Азғолда ла безҙе йылы қаршы алдылар.

Кисә Яңы Сувыл ауылы халқы алдында сығыш яһанылар. Сувылсылар өсөн бер аз ояла инем, сөнки күптәр урындағы артистарҙы иғтибарһың қалдырҙы. Килгәндәрғә рәхмәт. Улар иң яҡшы тамашасылар булды, спектаклдә матур қаранылар.

Театр – миңең өсөн икенсе ғәилә. Унда һин бөтөнләй икенсе тормош менән йәшәһең.

Башка кешеләр тормошо, башка вақиғалар, башка вақыт геройҙары.

Мин театрҙы яратам. Шуға күрә мин уны ташламаньы. Сәхнәлә уйнауымды дауам итәм. Арғаяш театрының һиһек барлыҡка килеуен, уға һиһез һалыусы Сәйзә Мөбәрәк кызы Солтанованың актерҙарҙы һиһек йыйыуын, тәүге репетициялар, постановкалар, еңеүҙәр һиһек яуланғанын ишетеп кенә белмәйем, бар хәл-вақиғаларға үзем шәһит булдым.

Театр эшен Альберт Хәсәйен улы Халиковтың катыны Әһисә Абдулхай кызы менән бергә дауам итеүҙәрен дә үз күҙҙәрем менән күрҙем. Театрҙы улар үз йорто, ғәиләһе кеүек яратты.

Безгә бөгөнгө көндә яратқан актерҙарыбыҙ Разия Әхмәт кызы, Рафаэль Йомасолтан улы, Вәсирә